

УДК 378.147:[37.011.3-051:796]

*Світлана Переверзева,
Валентина Марчик*

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ В ПРОЦЕСІ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ

Професійний саморозвиток студента розглядаємо як свідому діяльність, яку він спрямовує на вдосконалення ціннісних орієнтацій своєї особистості з урахуванням вимог обраної професії, як розвиток відповідних психофізичних якостей та набуття необхідних професійних умінь студента, що формуються протягом навчальної діяльності, кінцевою метою якої є формування готовності до професійної діяльності.

Ключові слова: готовність, професійна діяльність, уміння, навички, професійний саморозвиток, позааудиторна робота, формування позитивного ставлення, фізична культура, фахова підготовка.

Переверзева С., Марчик В. Формирование готовности будущих учителей физической культуры к профессиональному саморазвитию в процессе позааудиторной работы.

Профессиональное саморазвитие студента рассматривается как осознанная деятельность, которую он направляет на совершенствование ценностных ориентаций своей личности с учётом условий выбранной им профессии., как развитие соответствующих психофизических качеств в приобретении необходимых профессиональных умений студента что формируются в течение учебной деятельности, конечная цель которой определяет формирование готовности к профессиональной деятельности.

Ключевые слова: готовность, профессиональная деятельность, умения, навыки, профессиональное саморазвитие, позааудиторная работа,

формирование позитивного отношения, физическая культура, специальная подготовка.

Одним із завдань вищої школи України є забезпечення набуття студентами знань з певної галузі наук та підготовка їх до професійної діяльності. Пошуки шляхів ефективного використання позааудиторної роботи з метою формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійного саморозвитку сприятиме підвищенню рівня фахової підготовки й конкурентноспроможності молодого спеціаліста.

Автор зазначає, що професійна спрямованість навчання сприяє усвідомленню студентами важливості знань для успішного оволодіння професією. Застосування міждисциплінарного підходу в процесі фахової підготовки майбутніх спеціалістів розглядається як частина загальної проблеми підвищення рівня професійної компетентності випускників вищих навчальних закладів [9, с. 367]. Формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності спрямоване на забезпечення мотиваційної установки студентів, створення активного позитивного ставлення до зміцнення і збереження здоров'я школярів, організацію науково-дослідницької діяльності студентів, створення відповідних педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців [2, с. 29]. Зазначаються показники, які дають можливість виділити рівні сформованості готовності вчителя до інноваційного навчання, а саме: інформаційний, пробно-пошуковий, творчий, кожен із яких визначає ступінь особистісної та функціональної готовності педагога [4, с. 12]. Автори в представлений роботі підтверджують ефективність формування дослідницьких здібностей майбутнього вчителя під час проходження педагогічної практики [8]. Використання інформаційно-комп'ютерних технологій при плануванні, організації та проведенні занять із фізичного виховання зі студентами сприяє розвитку в майбутнього фахівця з фізичного виховання та спорту пізнавальної самостійності, активності, підвищення професійної компетентності, забезпечення «освіти через усе життя» як єдиної можливості бути конкурентноспроможним на ринку фізкультурних послуг за будь-яких соціально-економічних умов [5, с. 416]. В. Бабіч, розглядаючи студента як об'єкта педагогічної системи, здійснює характеристику майбутнього вчителя в контексті встановлених до

нього вимог, що забезпечують стан його готовності через науково-теоретичну готовність (сукупність знань, які реалізуються у відповідних умовах), практичну готовність (наявність відповідних умінь), психологічну готовність (наявність у студентів мотивації) та психофізіологічну (наявність професійно важливих якостей, серед яких емпатія та стратегічне мислення) [1, с. 263]. Під час позааудиторної роботи, акцентує І. Шаповалова, доцільно застосовувати дослідницький, евристичний, змагальний методи, організацію та управління самонавчанням, самостійну роботу, консультації. У контексті позааудиторної роботи найдієвішими формами відзначено: індивідуальні та навчально-тренувальні заняття, диспути й дискусії з актуальних проблем фізичної культури та професійного самовдосконалення вчителя, наукові конференції, ділові ігри, майстер-класи, ведення щоденника самоконтролю, творчий звіт, моніторинг готовності до професійного самовдосконалення. Такі заходи, підкреслюється в роботі, забезпечують формування сучасних форм мислення, комунікативної культури та основ педагогічної діяльності. Узагальненими критеріями оцінювання сформованості готовності майбутнього вчителя фізичної культури до професійного самовдосконалення є прояв інтелектуальної ініціативи; прагнення до постійного оновлення та поповнення знань, наявність оптимальної мотивації; рівень розвитку творчих здібностей і вмінь [7, с. 83].

Метою роботи стало визначення ефективних форм використання позааудиторної роботи у формуванні готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійного саморозвитку.

Професійний саморозвиток студента розглядаємо як свідому діяльність, яку він спрямовує на вдосконалення своєї особистості з урахуванням вимог обраної професії. Розвиток відповідних психофізичних якостей та набуття необхідних професійних умінь студента формуються протягом навчальної діяльності, кінцева мета якої є формування готовності до професійної діяльності.

Психофізичні якості, здібності, вміння та навички фахівця визначаються в основному функціями його діяльності, формами та умовами праці.

До основних функцій учителя фізичної культури, що визначаються вирішенням завдань навчально-виховного процесу фізичного виховання загальноосвітньої школи, відносять виховні

(формування моральних і ідейних поглядів особистості школяра), освітньо-просвітницькі (передача учням спеціальних знань і умінь), управлінсько-організаторські (організація уроків, занять у спортивних секціях, спортивних змагань і управління діяльністю).

Проектувальні функції зводяться до перспективного та поточного планування заходів із фізичної культури, навчальних навантажень і певних результатів, яких повинні досягти учні, до здійснення контролю за темпами розвитку фізичних якостей і рухових умінь школярів із подальшим корегуванням плану роботи. В плануванні уроків важливим є підбір навчального матеріалу відповідно до завдань уроку за віком, статтю і рівнем фізичної підготовленості школярів.

Адміністративно-господарські функції вчителя фізичної культури спрямовані на матеріальне забезпечення процесу фізичного виховання і включають придбання і ремонт спортивного обладнання та інвентарю, благоустрій шкільної спортивної бази (зали, майданчики), забезпечення туристичних походів тощо.

Форми діяльності вчителя фізичної культури не дуже відрізняються від форм діяльності вчителів інших спеціальностей. Робота в школі класна: проведення уроків. Робота в школі позакласна: проведення занять у секціях, шкільних змагань, спортивних свят, туристських походів, військово-патріотичних ігор, просвітницької роботи з учнями і батьками. Робота поза школою: організація команд за видами спорту для участі в змаганнях різного рівня, робота в літніх оздоровчих таборах та за місцем проживання учнів.

Проте умови, в яких працює вчитель фізичної культури, можна назвати специфічними, оскільки вони пов'язані із значною психічною напруженістю, фізичним навантаженням і факторами середовища. Умови психічної напруженості включають: а) шум від галасу учнів, особливо молодших школярів, що характеризується переривчастістю й високими тонами; б) необхідність перемикатися з однієї вікової групи на іншу; в) потужне навантаження на мовний апарат і голосові зв'язки; г) наявність відповідальності за життя і здоров'я учнів, тому що заняття фізичними вправами відрізняються високим ступенем ризику в отриманні травм. Умови фізичного навантаження визначаються необхідністю показувати фізичні вправи та страхувати учнів, що виконують фізичні вправи, здійснювати

фізичні дії спільно з учнями, особливо в походах. Фактори, що пов'язані з середовищем, – це кліматичні і погодні умови при заняттях на відкритому повітрі та санітарно-гігієнічний стан спортивних залів.

Готовність до професійної діяльності студента багато в чому визначаються його здібностями, які характеризуються його індивідуальними стійкими психічними властивостями. До здібностей учителя фізичної культури, що значною мірою впливають на успішність його діяльності, відносять такі:

1) Дидактичні як здібність передавати навчальний матеріал, роблячи його доступним. Учителю необхідно подавати навчальний матеріал ясно і зрозуміло для кожної групи учнів, викликати в них інтерес до фізичної культури, піднімати їх активність і самостійність у навчальній діяльності. Ці здібності полягають в умінні вчителя реконструювати, адаптувати навчальний матеріал, важке робити легким, складне – простим, неясне – зрозумілим.

2) Академічні як здібність до наук у сфері фізичної культури і спорту. Вчитель фізичної культури з добрими академічними здібностями знає свій предмет не тільки за навчальним планом, а й значно ширше й глибше. Він прагне до пізнання останніх наукових здобутків зі свого предмета та й сам активно займається дослідницькою роботою.

3) Перцептивні як здібність проникати у внутрішній світ учня, це психологічна спостережливість, що пов'язана з розумінням особистості учня і його психічного стану.

4) Мовленнєві як здібність ясно й чітко висловлювати свої думки і почуття за допомогою мови, міміки і пантоміміки. При цьому вчителю важливо виявляти силу, переконаність і зацікавленість у тому, що він говорить.

5) Організаторські як здібність організовувати діяльність учнів і керувати нею, формувати колектив, надихати школярів на вирішення навчальних завдань.

6) Комунікативні як здібність до спілкування з учнями, налагодження контактів, встановлення з ними взаємовідносин, що доцільні для здійснення педагогічної діяльності.

7) Атенційні як здібність розподіляти свою увагу між декількома видами діяльності одночасно. Учителю фізичної культури необхідно стежити за виконанням завдань навчального матеріалу, тримати в

полі уваги всіх учнів, реагувати на прояв ознак втоми, неуважності, незрозуміння з їх боку, відзначати порушення дисципліни.

Вміння вчителя фізичної культури можна поділити на специфічні та неспецифічні. До неспецифічних відносяться такі:

1. Конструктивні вміння, які допомагають учителю планувати свою діяльність (відбирати і будувати навчальний матеріал, здійснювати перспективне і поточне планування, планувати придбання й ремонт спортивного обладнання та інвентарю, коригувати плани).

2. Організаторські уміння пов'язані з реалізацією намічених планів (організувати свою діяльність і діяльність учнів).

3. Комунікативні вміння вчителя (спілкуватися з учнями, колегами по роботі, батьками, знаходити ефективні шляхи взаємодії з оточуючими).

4. Гностичні вміння (аналіз педагогічних ситуацій і результатів своєї діяльності, вміння користуватися навчально-методичною і науковою літературою та проводити дослідження, аналізуючи їх результати).

До специфічних умінь вчителя фізичної культури відносяться рухові уміння, які відображають здатність учителя виконувати фізичні вправи. Правильний показ тієї чи іншої фізичної вправи, що входить до програми навчання, визначає продуктивність навчальної діяльності школярів. До рухових умінь учителя фізичної культури відносять також уміння і навички виконання страхівки, ряд прикладних умінь, необхідних при ремонті спортивного обладнання та інвентарю, в туристичних походах тощо.

Можна умовно визначити поетапність у процесі формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійного саморозвитку. Перший етап здійснюється на першому курсі навчання і передбачає, окрім адаптації до нових умов навчання, актуалізацію майбутньої діяльності і створення початкового уявлення, через опанування матеріалу навчальних дисциплін, наприклад, таких: анатомія людини, теорія і методика фізичного виховання, вступ до спеціальності, факультатив зі спортивного вдосконалення.

Передбачається, що другий етап охоплює середні курси і спрямований на формування стійкої мотивації студента до професійного саморозвитку. В цей період навчання передбачається оволодіння базовими теоретичними знаннями та практичними

вміннями. На третьому етапі, що відповідає останньому курсу підготовки бакалавра, відбувається закріплення мотивації, оволодіння знаннями методичного спрямування, вдосконалення професійних умінь і навичок та завершення формування необхідних професійних якостей.

Ефективність формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійного саморозвитку значної мірою залежить від використання форм і методів навчання, а також від форми організації навчального процесу у виші. Цікавим із цієї точки зору є модель, запропонована С. Харченко, який процес навчання студентів представляє через блоки: лекційний (Л), індивідуальної роботи (І), семінарські та практичні (СП), педпрактики (П), самостійної роботи (С) і бачить ідеальну їх послідовність для результативного навчального процесу так: Л–С–І–С–СП–С–П [6, с. 263].

Діяльність у вищих навчальних закладів, що сприяє навчанню поза межами навчального розкладу і безпосередньо не пов'язана з навчальною програмою, називають позааудиторною роботою.

Позааудиторну роботу, зазначає Н. Козліковська, можна поділити на професійно та соціально спрямовану. До першої категорії відносяться участь у наукових гуртках, студентському науковому товаристві, дослідницьких проектах, олімпіадах, конференціях. Така діяльність носить фаховий характер, об'єднує студентів подібних спеціальностей, проходить під керівництвом або наглядом викладача-куратора та вимагає від студентів чималих зусиль, послідовності, цілеспрямованості та вмотивованості. Позааудиторна робота другої категорії носить більш загальний, виховний характер і може поєднувати студентів різних спеціальностей. До неї відносяться, наприклад, спортивні секції, театральні та танцювальні групи, екскурсії, відвідування виставок та музеїв тощо [3].

Класифікацію методів і форм навчання в позааудиторній роботі щодо формування у майбутніх учителів фізичної культури готовності до професійного самовдосконалення у ВНЗ пропонує Шаповалова І. і підкреслює її значущість у підготовці конкурентоздатного фахівця. До методів відноситься: дослідницький, евристичний, загальний, самоконтролю, організація та управління самонавчанням; до форм – самостійну роботу, наукові конференції, майстер-класи, спартакіади,

самостійну роботу над складанням поурочних планів, написанням сценаріїв спортивних свят, змагань, ігрових проєктів, розробку програми спортивної акції, творчий звіт, щоденник самоконтролю. Самостійне виконання позааудиторних завдань з елементами творчості впливає на підвищення успішності навчання та мотивації до опанування педагогічними дисциплінами. Зазначається, що позааудиторна робота сприяє формуванню таких спеціальних компетенцій, як опанування предметною галуззю на високому рівні, критичне відстеження та осмислення розвитку теорії та практики, демонстрація оригінальності та творчого підходу тощо, володіння якими свідчить про готовність майбутніх учителів фізичної культури як конкурентоспроможних, компетентних і мобільних фахівців до майбутньої педагогічної діяльності [8, с. 137].

Існує проблема формування позитивного ставлення студентів до позааудиторної роботи професійного спрямування, оскільки не всі студенти мають бажання додатково витратити час і зусилля та організують свою навчальну діяльність безпосередньо до вимог навчальної програми. Звісно, такий контингент студентів частково позбавляє себе можливості більш ефективного розвитку творчих та наукових здібностей. Тому у використанні потенціалу позааудиторної роботи актуальним є створення таких умов, за яких виявлення та розвиток можливостей і здібностей студентів стали би для них необхідною потребою.

З метою формування позитивного ставлення студентів до позааудиторної роботи професійного спрямування необхідно пояснювати цілі роботи, впливати на точку зору цих цілей студентами, регулярно й повільно формувати в них вміння конкретизувати мету і розробляти завдання для її досягнення.

Одним із ефективних методів формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійного саморозвитку в процесі позааудиторної роботи є залучення їх на волонтерських засадах до планування, організації і здійснення спортивно-масової роботи у вузі, що відбувається в позанавчальний час. Створення таких педагогічних умов у виші, що максимально наближені до однієї із форм діяльності в школі (а саме позакласна робота), буде впливати на підвищення мотивації навчання студентів, залучати їх до різноманітних видів роботи, і як наслідок цього отримаємо підвищення рівня знань, умінь, навичок, досвід творчої діяльності,

підвищення ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності.

Позанавчальна спортивна робота у вузах спрямована на організацію дозвілля, укріплення здоров'я студентів і підвищення рівня їх працездатності; розвиток фізичних якостей і оволодіння руховими діями; формування навичок здорового способу життя тощо і реалізовується через організацію спортивно-масових і фізкультурно-оздоровчих заходів, роботу секцій з різних видів спорту, а також агітаційно-пропагандистські заходи (бесіди, зустрічі, доповіді, консультації, фотовиставки тощо). У вищих навчальних закладах переважно практикуються такі традиційні форми спортивної позанавчальної роботи, як: спартакіада вузу серед студентів і працівників, першості з видів спорту серед першокурсників, спортивне свято на день факультету, День фізичної культури і спорту України тощо. Вузівська секційна робота зі спорту органічно поєднується з усією роботою з фізичного виховання студентів (заняття, консультації, атестація) та служить цілям гармонійного фізичного розвитку та спортивного вдосконалення.

Вихідний рівень різнопланових форм професійного саморозвитку студентів ми формуємо залученням особистості до засвоєння цінностей фізичної культури і спорту. В пріоритеті вбачаємо особистісно орієнтоване навчання і виховання, важливою функцією цього розвитку є соціалізація індивіда, оскільки необхідне успішне засвоєння і відтворення соціального досвіду. В процесі навчально-виховної та позааудиторної роботи студенти отримують досвід проведення індексу Руф'є, функціональних проб, визначення ЧСС, АТ, добір комплексу вправ за завданням викладача та для особистого використання, складання конспекту уроку (складний) за методичними рекомендаціями і творчий із добром нестандартних засобів та інноваційних технологій освітнього процесу, обов'язкове проведення уроку студентом (підготовка до уроку, добір матеріалу, проведення уроку, аналіз і оцінювання уроку викладачем). Виготовлення спортивного інвентарю, виконання розмітки на спортивному майданчику, використання рухливих ігор із подальшим їх урізноманітненням у різних умовах. Використання запропонованого арсеналу в становленні готовності викладача забезпечує навчально-пізнавальну діяльність, механізм адаптації,

рефлексії і практичне надбання досвіду в позааудиторній роботі студентів як майбутніх викладачів фізичної культури.

Аналіз методів і форм позааудиторної роботи у виші показав, що позааудиторна спортивна робота, яка для інших спеціальностей має соціальне спрямування, для майбутніх учителів фізичної культури виступає безпосередньо як підготовка професійного напрямку. До професійного саморозвитку студентів, майбутніх учителів фізичної культури, у позааудиторній роботі будуть спонукати такі заходи, як «Мій проект» (обраного виду спорту), «Від першого до п'ятого чого навчився ти?», «Рухлива гра – моя гра», «Ой дорослі і малята, ой, ви хлопці і дівчата».

Література

- 1. Бабіч В. І.** Професійна підготовка майбутніх учителів до виховання соціально-здорових підлітків : теорія і практика / В. І. Бабіч. – Луганськ : Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка», 2015. – 488 с.
- 2. Безкопильний О. О.** Про формування готовності учителів фізичної культури до здоров'язбежувальної діяльності як пріоритетний напрям вищої фізкультурної освіти / О. О. Безкопильний, Л. П. Сушенко // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. праць. – 2016. – Вип. 2 (71). – С. 27–29. – (Серія : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури).
- 3. Козліковська Н. Я.** Позааудиторна робота як складова вищої освіти: види позааудиторної діяльності та її вплив на формування особистості студентів / Н. Я. Козліковська // Акт. пробл. навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наук. праць. – 2008. – № 5. – С. 86–93.
- 4. Лаврентьєва О. О.** Актуалізація готовності майбутнього вчителя до інноваційного навчання як шлях до збереження й зміцнення психічного здоров'я школярів / О. О. Лаврентьєва // Фізична реабілітація та здоров'язбережувальні технології : реалії і перспективи : II Всеук. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Полтава, 24 листопада 2016 р.) : матер. конф. – Полтава, 2016. – С. 11–13.
- 5. Мінєнко Г. М.** Аспекти використання інформаційно-комунікаційних технологій в процесі фахової підготовки студентів спеціальності «Фізичне виховання» / Г. М. Мінєнко, С. А. Крошка // Взаємодія духовного й фізичного виховання в становленні гармонійно розвиненої особистості : II Міжн. науково-практичної онлайн-конференції (м. Слов'янськ, Україна, 24–25 березня 2016 р.) : зб. наук. праць. – Слов'янськ, 2016. – Т. 1. – С. 410–417.
- 6. Харченко С. Я.** Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності : теорія і практика : [монографія] / С. Я. Харченко. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 320 с.
- 7. Шаповалова І. В.** Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до професійного самовдосконалення у вищих навчальних

зкладах : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Ірина Володимирівна Шаповалова. – Запоріжжя, 2016 – 246 с. **8. Шутько В. В.** Формування дослідницьких здібностей майбутніх вчителів під час проходження педагогічної практики / В. В. Шутько, В. Ю. Отріщенко // Педагогіка і сучасні аспекти фізичного виховання : II Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Краматорськ, 21–22 квітня 2016 року) : зб. наук. праць. – Краматорськ, 2016. – С. 219–226. **9. Яворська Т. Є.** Професійна підготовка майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту засобами між предметної інтеграції / Т. Є. Яворська // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. праць. – 2016. – Вип. 2 (71). – С. 365–368. – (Серія : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури).

SUMMARY

Pereverzeva S., Marchik V. Formation of readiness of future teachers of physical culture for professional self-development during extracurricular work.

In the article the issues of the use of effective forms of extracurricular physical training of future teachers with the formation of readiness for professional self-development have been considered.

The authors have summarised and systematised data of scientific sources on the definition of students' professional self-development consciousness.

The process of preparation of future teachers of physical culture implies the formation of stable mental characteristics of an individual and it depends on the willingness of fulfillment of their abilities.

Described forms and teaching methods make it possible to succeed in the educational process at the university, in personally oriented training and education of awareness of the value of physical culture and sports in extracurricular time.

Characterized extracurricular work means the formation of readiness of future teachers of physical training for professional self-improvement in higher education; professional and social ones; competitive professional training; assistance in the formation of special competence-mastering the subject, critical understanding of theory and practice, demonstration of originality and creativity

The issues of forming positive attitude of students to extracurricular vocational guidance have been identified, and the ways of positive influence, besides creating conditions to attract future teachers of physical training on a voluntary basis to the planning, organization and implementation of mass sports in high schools in extracurricular time have been defined.

Mentioned above pedagogical conditions, functions and extracurricular forms of teachers of Physical Education, as a result of the experience acquired professional activity focus on successful self-development of future teachers of physical culture and directly serve as a training professional direction.

Key words: readiness, professional activity, skills, professional self-development, extracurricular work, creating a positive attitude, physical education, professional training